

Klapstuk '99: over intuïtie en concept

Pieter T'Jonck beantwoordt de brief van Guy Cools.

Beste Guy,

Bedankt voor je reactie op mijn korte stukje in *De Standaard* (zie ook pag. 54 van deze *Etce-tera*). Ik kan enkel proberen een aantal bedenkingen die ik mij bij het schrijven ervan maakte – nogal recht-voor-de-raap, ik geef het grif toe – wat preciezer toe te lichten.

Ik was, dit moet mij vooraf van het hart, enigszins verrast door je constructie van een vrouwelijke vs. een mannelijke wijze van programmeren en/of kijken. Je omschrijft het vrouwelijke als 'minder conceptueel, meer intuïtief'. Ik denk dat je, ongeacht de verschillen die er uiteraard zijn tussen mannen en vrouwen, een denkfout maakt als je stelt dat een grotere mate van intuïtie een lagere dosis conceptuele kracht impliceert. Het is integendeel mijn ervaring dat sterke concepten heel vaak, zo niet altijd, het resultaat zijn van een scherpe intuïtie, dat er m.a.w. een bijna direct verband tussen de aanwezigheid van beiden bestaat. Laat ons er even van uitgaan dat de werkelijkheid, zoals die zich aandient, meer weg heeft van een onoverzichtelijke troep dan van een bevattelijk, laat staan rationeel geordend geheel. Als je op die werkelijkheid een ingreep wil plegen, bijvoorbeeld een artistieke of een essayistische, dan is het niet zo evident waar en hoe je daarmee zou beginnen. Het vraagt een soort intuïtie om de zaken zo te schikken, om net die facetten uit te lichten die maken dat er een bepaalde figuur verschijnt, dat een bepaalde mogelijkheid zich toont. Die intuïtie, die bijna per definitie 'onbewijsbaar' is – en voor het gemiddelde denken ook 'vergezocht' kan lijken –, moet je vervolgens hard maken. De mate waarin je daarin slaagt zou je met de term 'conceptuele kracht' kunnen omschrijven. De hele geschiedenis van het theater is een voortdurende demonstratie geweest van zo'n intuïtieve grepen die vervolgens hard en duidelijk gemaakt werden. Als Wagner de eerste keer de lichten in de zaal doofde, vond men dat allicht een buitenissige frats, maar plots opende zich daardoor de mogelijkheid van een 'andere' wereld op de scène, die uiteindelijk de weg zou bereiden voor 'cinema'. Als Steve Paxton zou de omgekeerde weg bewandelde en zijn lichaam gebruikte als kapstok of wandelende mensen op het podium zette, dan reveleerde hij, in zijn dooie eentje, een bepaalde manier van kijken naar het menselijk lichaam die tevoren ondenk-

baar was. Het zijn maar twee voorbeelden van artistieke praktijken – van mannen in dit geval – waar intuïtie en conceptueel denken een twee-eenheid vormden. En telkens raakten zij een blootliggende zenuw van de wereld waarin zij opereerden. Iedereen had die blootliggende zenuw kunnen zien, maar iedereen keek erover heen. Vrouwelijk of mannelijk lijkt mij in dit geval een secundaire, zometer onbelangrijke kwestie. Hoogstens kunnen we een boompje opzetten over de vraag of de intuïtie en de conceptuele verwerking van mannen en vrouwen zich op andere dingen en methodes richt. Allicht wel, maar als zodanig ook moeilijk te veralgemenen.

Je zal tegenwerpen dat ik het hier heb over kunstenaars en niet over de constructie van een vertoog rond en over kunst en kunstenaars. Ik krijg dan wat het onaangename gevoel dat hier latent een oppositie geconstrueerd wordt tussen het vrouwelijke, intuïtieve van de kunstenaar en de kille, hardvochtig-rationele kant van de kritiek en de curator. Jouw opmerking dat dit festival een feest voor de zintuigen was – iets wat ik overigens niet ontken, zelfs of zeker niet in het geval van *Oraculos* – en dat we dat als geschenk moeten aanvaarden zonder te beknibbelen op de inhoud van het cadeau, lijkt mij in die richting te wijzen. Ik denk dat het ook hier om een misvatting gaat. Als ik stukjes schrijf over theater en dans, dan heeft dat veel zometer alles te maken met een harts-tochtelijk plezier in het kijken naar theater. Cru gesteld, over stukken die ik niet goed vind, schrijf ik eigenlijk liever niets. Praktische omstandigheden laten dat niet toe, maar het is tijdverlies. Schrijven over theater en dans is altijd een poging om te bevatten wat je geraakt of geïntrigeerd heeft in een stuk, om je bewondering voor wat iemand doet om te zetten in een soort 'begrijpen' of helder maken voor jezelf. Ik geloof, hoe gek dat misschien ook kan klinken, dat kritiekloze bewondering voor een kunstenaar zometer de grofste belediging is die je hem/haar kan aandoen. Nu is theater, en dan in het bijzonder theaterdans, een bij uitstek zintuiglijke ervaring. Maar met die zintuigen is op zijn minst iets vreemds aan de hand. We weten allemaal dat bepaalde zintuiglijke waarnemingen ons 'iets doen', iets in ons beroeren en in beweging kunnen zetten. Muziek kan ons tot tranen toe ontroeren, terwijl er strikt gesproken niets meer aan de hand is dan een gecompliceerde golfvormige luchtverplaatsing voort-

gebracht door trillende lichamen. Sommige beelden kunnen nog veel sterkere affecten veroorzaken: als je kijkt naar *Salo* van Pasolini moet je al bijzonder hard zijn om niet af en toe je maag te voelen keren. In werkelijkheid zien we echter niets meer dan kleurvlekken op een plat vlak. Niets echts, en dat weten we verdomd goed. En dat alles is zeer typisch menselijk: mijn kat reageert bijvoorbeeld niet op Bach of Pasolini. En wat is typisch menselijk? Taal, in de zeer brede zin van het woord. Het is een platitude, maar ze blijft waar: het is maar als een gebeurtenis opgenomen raakt in een taal dat ze begint te werken, aanslaat. Het is maar op het ogenblik dat je een gebeurtenis kan kaderen dat er ook sprake is van een gebeurtenis. Met andere woorden: er is de conceptuele arbeid van de kunstenaar, maar die bestaat maar bij gratie van de conceptuele arbeid van de kijker.

Ik wil nog even dieper ingaan op het al aangehaalde beeld van de blootliggende zenuw. Met taal krijg je ook allerhande onderscheidingen en ordeningen mee die de wereld bevattelijk maken. Die onderscheidingen zijn maar al te vaak niet de onze, ze zijn ons doorgegeven als resultaat van een lang historisch proces waarvan we in het algemeen nauwelijks de achtergronden bevroeden, laat staan dat we er de contradicties en verzwegen verboden van inzien. We zijn er ons meestal zelfs gewoon niet van bewust dat we zelf weinig denken, maar vooral gedacht worden. Kunst, in zijn beste momenten, heeft nu precies een vermogen om iets van al die *hidden text* te laten zien, om de rauwe zenuw van een onhoudbaar verhaal te raken. Dat kan op allerlei manieren gebeuren. Er is een populair geloof dat kunst je half bewusteloos moet slaan, je naar de keel moet grijpen, etc. etc. Veel vertrouwen heb ik niet in dat soort artistieke terreur. Iets anders is het als kunst je even op het verkeerde been zet, door je schuins naar de dingen te laten kijken plots een ander facet van de werkelijkheid laat zien. In het geval van theater en dans heeft dat vaak te maken met een beeld van lichamelijkeheid dat anders is dan wat pakweg in de media als 'normaal' geconstrueerd wordt. Om het – en passant – even te hebben over zowel Vargas als Montalvo: in beide gevallen ontbreekt nu net die marge, die verdubbeling van de werkelijkheid in een vervormende spiegel (sorry voor het platvloerse beeld, er schiet mij niets beters te binnen) die je gepantserde kijk op de wer-